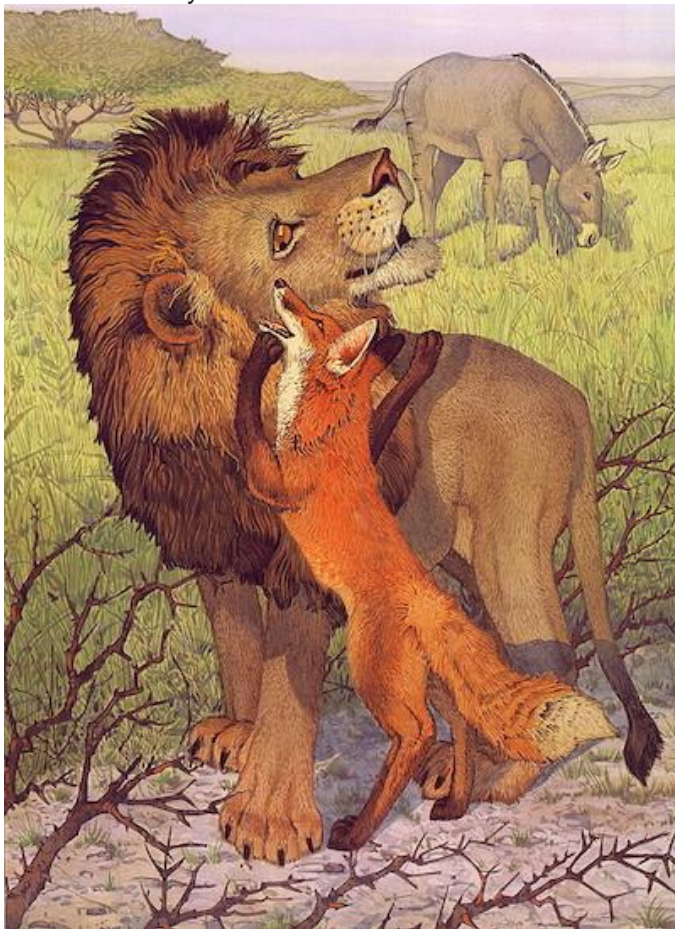

- [Головна](#) ▶
- [Дискусія](#) ▶
- Іван Монолатій. ЗООСАД «ЗУНР». ЯК ПОЛІТИЧНІ ТВАРИНИ БУДУВАЛИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ. Частина 2. Підданці як владарі: політичні тварини будують Зоосад «ЗУНР»

ІВАН МОНОЛАТІЙ. ЗООСАД «ЗУНР». ЯК ПОЛІТИЧНІ ТВАРИНИ БУДУВАЛИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ. ЧАСТИНА 2. ПІДДАНЦІ ЯК ВЛАДАРИ: ПОЛІТИЧНІ ТВАРИНИ БУДУЮТЬ ЗООСАД «ЗУНР»

28 May 2020

[Див. Частина 1](#)

Якби пріснопам'ятний австрійський Генштаб у жовтні 1918 р. уважно вдивлявся на різнокольорові плями в картах Королівства Галиції і Льодомерії, зокрема в ситуаційні плани Лемберґа, його офіцери не побачили б там... левів! Перед їхніми очима лежав би досі незрозумілий Відневі коронний край, який не міг похвалитися: *hic sunt leones* – «тут водяться леви»? Звісно, класична праця Н. Мак'явеллі передбачає, що кожен порядний володар, окрім того, що має «навчитися бути не лише людиною, а й звіром», мусить наслідувати звіра, однак застерігає: «Покладатися лише на одну лев'ячу силу, значить, нічого не розуміти»¹. Але куди там, з отими левами! Вони ж живуть у Флоренції, а на Галичині про них згадували вряди годи, як-от про Лева Даниловича чи шляхтичів Левицьких гербу «Роґаля», з коріння якого буйно зросло не одне древо й не лише їхнього роду.

Додаймо сюди ж геопсихічну дію українського географічного простору і побачимо, що український лісостеп є відповідником «*“станів безтурботности”, “ігорної, естетичної чи споглядальної настанови”, як м'якої поступливости й згідливости супроти чужого опору й чужих впливів аж до самозречення, толерантности й схильности щось зносити, чомусь піддаватися* (курсив мій. – І. М.)»². Переконливою є теза М. Шлемкевича, що «Коли б Ви спитали те плем'я про його духове обличчя, вони вказало б тільки свою церкву. Коли б Ви спитали про державу, воно назвало б чужого цісаря в далекій, дунайській столиці. [...] ще літом 1918 року австрійське українство в своїй віденській парламентарній репрезентації стоїть на засадах 1848 р.»³.

Відтак ми не знайдемо серед моїх фігурантів *реальних* горян (населення, «що живе на верхах та сходить у долини») – тих, про яких О. Кульчицький зауважував, що «масиви гір своїми вчуваними “руховими спроможностями” не жадають повільного, обережного продирання вперед, але дають передчуття переможного зусилля та кінцевого тріумфу»⁴.

А що імперська система Габсбургів була у стані сильного занепаду, виснажена Великою війною, вона, як зауважує Олександр Мотиль, розвалилася на регіони та еліти, що «значною мірою вже все одно були поза контролем Відня»⁵. Визначальну роль у цьому відігравали національні політики, які до цього часу вважалися опорою династії, яка наприкінці свого існування була, як показав на прикладі взаємин Відня і Будапешта Бенедикт Андерсон, сумішшю макіявеллізму й ідеалізму⁶.

Тож, повершувшись на мить до Н. Мак'явеллі, який твердив, що владар, змушений добре наслідувати звіра, тому мусить взяти за приклад лиса й лева. Така «лисячо-лев'яча» взаємодія передбачала б, по-перше, для лиса розпізнання сильця, своєї беззахисності проти сітей, а, по-друге, зберегла б лева від вовків, проти яких він буде безсилий⁷. Однак щодо владарів-лисів великий флорентієць виявляє свою прихильність: «Хто спритніше за інших зумів діяти по-лисячому, той і виграв. Одначе треба навчитися добре приховувати в собі лиса, бути великим вдавальником і лицеміром»⁸.

Додаймо сюди і відомий Берліновий поділ на їжаків та лисиць (підґрунтям якого були рядки грецького поета Архілоха: «*Лисиця знає багато речей, але їжак знає одну велику річ*»), адже це означає, що «лисиця за всю свою хитрість переможена однією обороною їжака»⁹. Згідно пропозиції І. Берліна, «Велике провалля розділяє тих, хто, з одного боку, зводить усе до єдиної центральної візії, однієї більш або менш логічно послідовної або виробленої системи, з допомогою якої вони розуміють, думають і відчувають – єдиний універсальний організаційний принцип, у контексті якого все,

ким вони є і все, що вони говорять, має значення – і тих, хто переслідують декілька цілей, часто пов'язаних або навіть суперечних між собою, якщо й взагалі між собою сполучених, то лише *de facto*, заради причини психологічного або фізіологічного характеру, безвідносно до якогось єдиного морального чи естетичного принципу; ці останні ведуть життя, здійснюють вчинки і плекають ідеї радше відцентрові, аніж доцентрові, їхні думки – розкидані або ж розсіяні, рухаються на різних рівнях і вловлюють сутність великого розмаїття досвіду або об'єктів самих по собі, без свідомих чи несвідомих спроб залучити чи вилучити їх із непорушної, всеохопної, то самозаперечної та неповної, а то фанатичної й унітарної внутрішньої візії»¹⁰.

Такий підхід, на думку вченого, може бути продуктивним задля вивчення відомих особистостей, адже для І. Берліна «їжаком» був Данте, а за ним, у різних ступенях, Платон, Лукрецій, Паскаль, Гегель, Достоєвський, Ніцше, Ібсен, Пруст. Натомість «лисицею» був Шекспір, а за ним й Геродот, Арістотель, Монтень, Еразм, Мольєр, Гете, Пушкін, Бальзак, Джойс. Саме тому дихотомія «їжак»/«Лисиця» може вважатися, на думку вченого, абсурдною, однак, вона здатна виконувати роль «відправної точки для справжнього розслідування»¹¹. Зауважмо: на підставі Берлінової теорії, Я. Грицак називає І. Франка класичною «лисицею»¹².

Кого саме у ситуації, що складалася на жовтень 1918 року більшою мірою нагадували українські політики у Відні і у Львові – левів/лисів, їжаків/лисиць, – це ще те питання про їх світогляд. Адже не випадково наприкінці ХІХ ст. Михайло Драгоманов як сторінній спостерігач за галицькими українцями оцінював їх так: «при [...] студіях Галичини я одкрив там один елемент: вузькодумний, реакційний і лакейсько-кар'єрний, – що більше відповіда національній формулі р у т е н с ь к и й (розбивка в оригіналі. – І. М.), – котрий примазується то до “русской” партії, то до “української”, або до обох вкупі, і котрий мусів би бути виелімінований (усунутий. – І. М.), як правдиві пута на ногах Галичан»¹³. А ще й І. Франко услід за кінцем 1896 року із жалем відзначав, що «нинішній час тим, власне, сумний і скандальний, що в ньому переважну рухову силу виявляє стекле назадняцтво, погорда до власного народу і його думок та ідеалів, льокайське прислужництво, що без сорому пишається в масці політичного *bon sens* (з франц. «здорового глузду». – перекл. ред. цит. видання. – І. М.), політичної практичности, або бліда безхарактерність, що, мов соняшник до сонця, тягнеться до посад і анансів»¹⁴.

Відтак у випадку мого дослідження не позбавленою сенсу є теза П'єра Нора про «еґо-історію», згідно з якою індивідуальні траєкторії перетворюють персонажа на дзеркало або продукт свого часу¹⁵. Саме репрезентантами «еґо-історії» й були фігуранти майбутнього Зоосаду ЗУНР. Політичне життя кожного з них, як показує їх «еґо-історія», цілком уписується у Дюркгаймівське розуміння соціології релігії: «Без перестану постає питання про істоти, що одночасно мають найсуперечливіші ознаки, які є водночас єдиними і багатьма, матеріальними й духовними, які можуть безкінечно ділитися, не втрачаючи своїх складників»¹⁶. Вчений додає: «ми ніколи й не подумали б об'єднати тварини цілого світу в однорідні групи, назвавши їх родами, якби не мали в своєму полі зору приклад людських спільнот»¹⁷.

Так перед нами постає *другий камінь спотикання* – ієрархія, панівні характери і, загалом, відсутність родів/кланів західноукраїнських політиків. Чи не тому, в узагальненому вигляді, головні лінії ідеологічних поділів на Галичині ще напередодні Великої війни пролягли поміж націонал-демократами і русофілами, а «мисливцем на русофілів»¹⁸ називали К. Левицького, – найпершого і найстарішого фігуранта цієї студії?

Якщо йтимемо за цією логікою, то усі мої герої – переконані націонал-демократи плюс радикали. Однак, що було такого особливого у їхній неіснуючій та, все ж таки, уявленій ієрархії? Чи сповідували вони патерналістські настрої, – те, що Е. Дюркгайм називає «батьком або дідусем чоловіків клану», або ж так: «Людина, стоячи перед твариною або рослиною, назву якої вона носить, зовсім не почуває себе так, ніби вона стоїть перед якимось богом, оскільки вона сама належить до святого світу. Їхні стосунки нагадують стосунки двох істот, які перебувають на одному рівні й мають однакову вартість»¹⁹.

Переконаний, що, насправді маємо справу з другим Дюркгаймівським варіантом, який можна найкраще збагнути на прикладі активності західноукраїнських політиків упродовж літа – осені 1918 року, сказати б, «за трибуною». Зосібна найупізнаванішим промовцем був, вочевидь, К. Левицький – на засіданнях Райхсрату, на вічах і

маніфестаціях у Львові²⁰. Та все ж оцінюючи діяльність націонал-демократів на чолі з К. Левицьким, один з моїх фігурантів, І. Макух пізніше зауважував: «Ані один з наших провідних політиків не їздив на довші політичні студії поза Львів, щоб навчитись, як провадити політику»²¹. Нерідко на політичній трибуні з нагоди важливих подій опинялися «молоді», як-от М. Лозинський²². Однак, незважаючи на політичний імідж К. Левицького, репрезентантом українських інтересів був лише на кілька років від нього молодший Є. Петрушевич, який відзначився й тим, що свого часу був в опозиції до К. Левицького²³. І саме Є. Петрушевич як голова Української парламентської репрезентації 4 жовтня 1918 р. оприлюднив заяву про домагання возз'єднання в єдиній Українській державі, заявивши при цьому: «і домагаємось прилучення всіх українських земель австро-угорської монархії, отже також української землі в Угорщині, до української держави»²⁴.

Мабуть, що роль реального очільника українського національного руху на Галичині К. Левицькому вже тоді не пасувала, адже згодом, у березні 1930 р. він констатував, що *«світова війна перервала наш органічний процес відродження української нації (курсив мій. – І. М.)*, що клав основи наших визвольних змагань та перенесла цей процес на шлях війни, щоби у війні добувати відразу висліді тих визвольних змагань, що досі відживали в ідеології українського народу...»²⁵. До того ж, у переддень Листопадового зриву К. Левицький, заспокоюючи Д. Вітовського, наполягав відкласти переворот і дочекатися звіту делегації з Відня²⁶.

Та все ж найцікавіше відбувалося у жовтні 1918 р., більшою мірою у Львові, аніж у імперській столиці. Саме тоді почали проявлятися риси «політичних тварин», які й вже скоро, в нових геополітичних умовах, збудують свій Зоосад. Сучасник тих подій згадував, що «останні дні жовтня були тяжкі. Атмосфера нестерпна, напруження було за високе, щоб не можна було надіятись якогось зриву. За багато пари було в політичному кітлі, кляпи безпеки були нечинні, котел мусів лопнути. [...] Було ясне, що до збройної розправи у Львові, а принайменше в Галичині дійти мусить. Я став на роздоріжжі, що робити, куди піти, як поступити в мент зриву. І таких як я, були десятки»²⁷.

На роздоріжжі стояли й мої герої. Не буде секретом, що майже всі вони (окрім, що військовиків – М. Тарнавського, Д. Вітовського і Є. Коновальця) у жовтні 1918 р. – приклад Берлінових «лисиць», які вміло маневрували між своїм «віденством», не надто поспішаючи з ним розпрощатися. Складніша ситуація з Мак'явеллівським поділом на «лисів» і «левів», адже єдина спільна ідея (у моєму випадку) щодо фігурантів як «лисів» – те, що вони беззахисні проти сітей, – обставин їх ролей як акторів політики, ускладнених статусними пастками, інституційними кризами тощо. Ба більше: у розумінні Н. Мак'явеллі вони й не могли б бути «лисами», адже мало хто з них міг розпізнати сильце. Про «лева» з-поміж них також радше не йшлося, бо ж він мав би лякати вовків. Але чи були тоді вони довкола галицьких політиків?

Восени 1918 р. вони майже безнадійно застрягли у павутинні, що його сплели навзаєм події зовнішнього характеру й суто «галицькі» обставини, опинившись у ловчій мережі скоріш за все Антанти, а не лише Відня.

Найперше мова про Є. Петрушевича, який 19 жовтня 1918 р. на засіданні УНРади у Львові проголосив утворення Української держави у межах Габсбурзької монархії, однак не злуку з Українською державою, яка на той час вже була на Наддніпрянщині.

Як згадував Корнель Целевич, він «пробував дати вияснення і остерігав перед сильно зорганізованими по краю польськими боївками, однак счинився такий крик, що всяка дискусія була неможлива»²⁸. Більше про цей факт і пояснення самого Є. Петрушевича згадував Антін Чернецький: «Від УСДП (Української соціал-демократичної партії. – *І. М.*) говорив Микола Ганкевич. [...] Він рішуче висловився за соборність і злуку західноукраїнських земель з Наддніпрянщиною, протиставляючи Київ Відню. Його аргументи проти режиму Скоропадського і за УНР зробили велике враження. На це відповів Петрушевич: “Ну що ж? Це підносять соціалісти, а завтра їх і нас разом з ними заарештують австрійські жандарми”. Зчинився в залі крик і протести. Я прискочив до д-ра Петрушевича і скинув його з трибуни. Проти нас була більшість, яка нас просто закричала»²⁹.

Ці збори закінчилися гучним скандалом³⁰, а сам Є. Петрушевич через кілька днів виїхав до Відня і на Галичину повернувся лише через два місяці³¹. До імперської столиці 21 жовтня виїхав також і К. Левицький³². Так само й К. Трильовський наприкінці жовтня 1918 р. перебував у Відні³³, а В. Панейко був у Швейцарії³⁴.

Показовими у цьому контексті є спостереження Дмитра Палієва, який стверджував, що «офіційна політика нації спочивала безапеляційно в руках людей австрійської орієнтації. Тому і дальша наша політика пішла по тій лінії. Зараз по Конституанті всі відповідальні політики з президентом Національної Ради д-ром Євгеном Петрушевичем виїхали до Відня. І тут, у Відні, заскочив їх усіх несподіваний Перший Листопад. [...] Ніхто не припускав, що Австрія розпадеться і Відень перестане бути центром також для Львова. Звідтіля й виїзд майже всіх відповідних наших політиків до Відня [...]»³⁵. Однак відомий й інший факт: 31 жовтня у Львові до австрійського намісника на Галичині, генерал-губернатора Карла Георга фон Гуйна з'явилася делегація львівської делегатури УНРади у складі 7 осіб, у ч. й трьох моїх героїв – К. Левицького, С. Голубовича і Л. Цегельського – з вимогою передати УНРаді державну адміністрацію на Східній Галичині³⁶. Однак Осипу Кузьмі події наприкінці жовтня 1918 р. були підтвердженням, що «організація української конституанти йшла черепашиною ходою, тоді, як світові події приспішували розпад габсбурзької монархії і від народів, що оставались на її розвалинах, вимагали швидкого ділання»³⁷.

Бачимо, що й тут не обійшлося без тваринного світу: галицьких політиків порівняли з черепахою. Однак вони могли нагадувати й «зграю» Еліаса Канетті – гурт збуджених людей, які прагнуть тільки одного: щоб їх *стало більше* (курсив в оригіналі. – І. М.)³⁸. Більшість «політичних тварин» майбутньої ЗУНР упродовж жовтня 1918 р. мали риси «оплакувальної» зграї Е. Канетті: по-перше, стрімкого руху у бік умируючого (сподівання на федералізацію Габсбурзької монархії, зокрема автономізацію Галичини) і, по-друге, сповненої страху втечі від покійного (імперської влади Відня)³⁹. В останні дні жовтня західноукраїнські політики почали усвідомлювати себе «примножувальною» зграєю, яка виникає з бажання належати до більшої групи і перевтілюватись, використовуючи міфи, ритуали і обряди зграї⁴⁰. У цьому сенсі «оплакувальна» і «примножувальні» зграї дуже подібні, згідно із типологією Ентоні Д. Сміта, до «ієрархічної» нації та нації з «альтернативною долею»⁴¹.

Керуючись типологією К. Лоренца можна припустити, що станом на жовтень 1918 р. геть усі мої фігуранти мали двояку іпостась – з одного боку, «анонімної зграї», чи косяків мальків, а з другого – колонії нічних чапель⁴². Ця ідея не є абсолютною до кінця, адже західноукраїнські політики у більшості випадків знали одне одного як індивідів, що прямо заперечує Лоренцева типологія, однак між ними точно, як і він запропонував, не виникала агресія, однак взаємодії також не було (косяки мальків). Але й між ними існували спільні інтереси, зокрема потреба захищати спільну територію (колонія нічних чапель) – Галичину. Щоправда між моїми героями не було ані шурів (які б передбачали неодмінну агресію до ворога) чи гусаків (які б об'єднували групу).

Те, що політика не була професією для трьох військовиків (М. Тарнавського, Д. Вітовського і Є. Коновальця) чисто формально давала їм *Carte blanche*. Але ним повною мірою скористався Д. Вітовський, який у потрібний час опинився у потрібному місці. Тому історія Д. Вітовського, на мою думку, відповідає думкам Н. Мак'явеллі про «Нові панства, здобуті своєю зброєю і власною звагою», адже великий флорентієць зауважує: «до успіху цих людей *привела нагода*, а скористатися цією нагодою допомогла їм *висока доблесть* (тут і далі курсив мій. – І. М.)»⁴³. Тут Д. Вітовському дуже пасує приклад Герона Сиракузького, що його наводить Н. Мак'явеллі: «З простої людини він став повелителем Сиракуз, причому своїм щастям він зобов'язаний нагоді. Річ у тім, що гноблені сиракузці обрали його своїм воєначальником [...]»⁴⁴.

Як згадував О. Кузьма: «Слабою стороною Військового Комітету була його *персональна припадковість* (тут і далі курсив мій. – І. М.). [...] Ще трудніша була справа з особою *команданта, якого Комітет досі не мав*. Ніхто з дотеперішніх його членів на це не надавався, ані не мав таких аспірацій. Стати головою організації, що обіймала своєю сіткою весь край і мала лягти в основу далекосяглих грядучих подій, не поривався *перший ліпший амбітник*. Вправді Українська Національна Рада намітила кандидата на це становище в особі сот[ника]. УСС. Дмитра Вітовського [...] На приїзд (з Чернівців до Львова 30.10.1918 р. – І. М.) сот. Вітовського ждали у Львові нетерпеливо, бо військовий командант українцям був уже дуже потрібний»⁴⁵.

Після фактично безрезультатного візиту українських політиків до генерал-губернатора К. Ґ. фон Гуйна 31 жовтня 1918 р., саме Д. Вітовський взяв ініціативу в свої руки заявивши членам УНРади, що «до виконання військового перевороту все підготовлене і вже неможливо його відложити», а тому він, якщо переворот відкладатимуть, «не може взяти на себе відповідальності за дальший хід подій, бо завтра українці можуть бути вже безсильні супроти польської переваги»⁴⁶. Відтак

рішення Д. Вітовського, як і його легендарна фраза («Як цієї ночі ми не візьмемо Львова, то завтра візьмуть його напевно поляки»), жирною лінією підсумувала підданство політичних тварин у жовтні 1918 р.: «Рішучість і самопевність представника військового комітету поділяли переконуюче навіть на тих учасників наради, що досі ще вагувались і хотіли ждати чогось із Відня. Всі згодилися зі становищем української військової організації, для якої Австрія і Відень перестали існувати»⁴⁷.

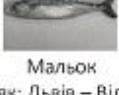

Що було далі, історики сьогодні вже більш-менш об'єктивно (якщо справді, так можна твердити, хоча усім хочеться), знають. А от Д. Вітовський, у моєму розумінні, перетворився на Берлінового «Іжака», адже, якщо усі політичні «Лисиці» мали багато планів та ідей, як їх довести до пуття, він мав, вочевидь, єдину і центральну візію мілітарного виміру Української революції у її західноукраїнському вимірі. Адже, як виснував Д. Паліїв, «не диво, що особу Вітовського вязали все і всюди з визвольним самостійним рухом. Тільки він одинокий мав дані, щоб зістати керманічем революції»⁴⁸.

І знову таки, повертаючися до *Державця* Н. Мак'явеллі, зауважмо ще одну цікаву деталь: «Посполиті люди, які завдяки фортуні стають державцями, підносяться легко, але утримуються при владі на превелику силу. [...] всі перешкоди з'являються, коли вони вже досягли мети»⁴⁹. Подібною була доля Д. Вітовського, який 2 листопада 1918 р. склав з себе повноваження команданта українських військ. На думку Івана Крип'якевича, «зі застереженням» (зауваження О. Думіна), «здається, що Вітовський почувався добре на фронті, де життя було просте і нескладне, де був тільки наказ і обов'язок»⁵⁰. Тож саме у той момент деякі політичні «Лисиці» не залишилися у боргу, адже зізнавалися, що Д. Вітовський з часу перебування у Львові на них, «не зробив на деяких українських діячах вражіння людини, що відповідь як слід вимогам, які ставить до нього надзвичайно важна і відповідальна роля головного команданта»⁵¹.

Свої ролі Берлінових «Іжаків» грали наприкінці жовтня 1918 р. й М. Тарнавський і Є. Коновалець, але кожен по-своєму, однак мали спільну з Д. Вітовським рису – єдине державницьке бачення майбутнього власного народу. Зосібна, як згадували сучасники, «похід австрійських військ в Придніпрянську Україну на початку 1918 р. Тарнавський зрозумів як поширення своєї діяльності для української (розбивка в оригіналі. – І. М.) справи. У нього не залишилося з австрійського патріотизму дослідно – нічого. Чи то на пості штабового старшини при дивізії, чи пізніше на пості команданта табору поворотців з російського полону, – Тарнавський руководився завжди українською рацією. [...] Він може навіть не запримітив, як і коли перестав бути австрійськи старшиною й став українським, призначеним для сповнення великого й відповідального обов'язку»⁵². Немає сумніву й у самостійництві Є. Коновальця про 1918 рік у житті якого так згадував 1964 р. Андрій Мельник: «Мій перший спогад стосується до юних днів відновленої української державности. Сорок п'ять років тому, в шоломах, замаєних китайкою, Січове Стрілецтво на чолі з командиром Євгеном Коновальцем, у дружньому суперництві з Гайдамацьким кошем Симона Петлюри, напровесні 1918 року поспішало відбити захоплений перед тим більшовицькими ватагами золотoverхий Київ. Завзяті бої за Арсенал, що припали на січень того самого року, бої за Михайлівський монастир та Педагогічний музей – осідок Української Центральної Ради – вкривали славою січові й гайдамацькі лави»⁵³. Інша річ – роль Є. Коновальця як командира полку Січових Стрільців у подіях 1918 року, поспішно названою «політиканством» і «легендою валерондизму Січових Стрільців»⁵⁴, а також тогочасне переконання стрільців на Наддніпрянщині, що «шлях до Львова лежить через Київ»⁵⁵.

Про ймовірні ролі, які могли б грати західноукраїнські діячі у тваринному світі політики і конкуренції напередодні Листопадового зриву свідчить укладена **таблиця 2**:

Політик	Типологія Н. Мак'явеллі (лиси, леви)	Типологія І. Берліна (лисиця, їжак)	Типологія К. Лоренца (косяки мальків, нічні чаплі, щури, гусаки)
Левицький Кость	 Лис	 Лисиця	 Мальок (косяк: Львів – Відень – Львів)
Петрушевич Євген	 Лис	 Лисиця	 Мальок (косяк: Львів – Відень)
Трильовський Кирило	 Лис	 Лисиця	 Мальок (косяк: Львів – Відень)
Тарнавський Мирон	Немає відповіді	 Їжак	 Нічна чапля (гніздування: Львів – Станіславів)
Макух Іван	 Лис	 Лисиця	 Мальок (косяк: Львів – Станіславів)
Голубович Сидір	 Лис	 Лисиця	 Мальок (косяк: Львів – Відень - Львів)
Цегельський Лонгин	 Лис	 Лисиця	 Мальок (косяк: Відень – Київ - Львів)
Лозинський Михайло	 Лис	 Лисиця	 Мальок (косяк: Львів)
Назарук Осип	 Лис	 Лисиця	 Мальок (косяк: Львів – Київ)

Панейко Василь	 Лис	 Лисиця	 Мальок (косяк: Швейцарія – Львів)
Вітовський Дмитро	Немає відповіді	 Їжак	 Нічна чапля (гніздування: Львів)
Коновалець Євген	Немає відповіді	 Їжак	 Нічна чапля (гніздування: Київ)

Тож відрізок того історичного часу напередодні Листопадового зриву свідчив радше про визначальну рису тієї епохи, яку помітив на прикладі Франції кінця XVIII ст. А. Рош, «критикувати і обурюватися»⁵⁶. Але чи було це так само на Галичині 1918 року – питання залишається відкритим, бо ж тут не конфлікт перенесли у публічний простір, чи ж революція набувала форми промовленого з трибуни слова, скоріш за все мої фігуранти вже мусили говорити тією політичною мовою, якої, у більшості випадків, самі не створювали, послуговуватися тими політичними інструментами, яких не винаходили, спиратися на ті політичні права, яких не впроваджували. А ще трохи часу як галицькі політики (не враховуючи військовиків) опиняться перед вибором використання вогнепальної зброї – в умовах перевороту 1 листопада 1918 р. і польсько-української війни на Галичині – і в умовах будівництва цивільної влади як репрезентанти власного народу. І вже тоді Веберівський принцип політики як професії мав би стати доконаним фактом, позаяк саме вона регулярно та майже неминуче вимагатиме зміни ролей в зоосаді «ЗУНР». Адже відомо, що ті, хто вибирають для себе долю політика, «своїм вибором сигналізують про власну готовність чинити будь-які дії, необхідні для досягнення політичних цілей, водночас ігноруючи, чи принаймні маргіналізуючи, питання про моральність засобів для досягнення цих результатів»⁵⁷.

Чи були готові до цієї ролі західноукраїнські політики у масі своїй «лоялісти» до конституційних основ Габсбурзької монархії, – *третьій камінь спотикання* для мене як дослідника. Адже не лише сімейне виховання задало матрицю публічності для моїх протагоністів, вони ж бо навіть у жовтні 1918 р. не могли позбутися відчуття постійного перебування «за склом» підданської культури, конструюючи й надалі власну життєву позицію. А вона, ця позиція, була якщо не повним й беззастережним, то цілком усвідомленим підпорядкуванням патріархально-міфологічній ідеологемі імператора як «батька нації», головному елементові в ієрархії їхніх цінностей. І до того ж, йдеться не лише про відомий *Парадокс про актора* Дені Дідро, де «у спектаклі, як і в добре організованому суспільстві, кожний жертвує своїми правами на благо загалу, в інтересах цілого. Хто краще визначить розмір цієї жертви? Ентузіаст? Фанатик? Звичайно, ні. В суспільстві то буде справедлива людина [...]»⁵⁸, а радше про те, що «актори справляють враження на публіку не тоді, коли вони справді шаленіють, а тоді, коли вони добре відтворюють шаленство (курсив мій. – І. М.)»⁵⁹.

Відтак мої «підданці» як «владарі» більшою мірою (і, що важливо, цивільні особи), мабуть, найкраще вписуються в Юнґові міркування про психологію фігури трікстера⁶⁰. Їх блазенська постава сама по собі не є негативною/провокативною у стосунку до їхнього «віденства», але нагадує поведінку вертиголова звичайного (*jnx torquilla*; в українській мові – *гірґач, гірґор* – згідно із *Словником української мови* Бориса Грінченка), який, походячи від рептилій звичайних чи плазунів підлих, не соромиться вдавати прямоходіння⁶¹. Ця, назагал, смішна аналогія, багато чого пояснює у поведінці моїх «лисів» і «лисиць» або «косяків мальків», яким, в цілому, йшлося про «бігти на місці» (поняття Д. О. Гессена і Т. Г. Еріксена). А чи були вони вмотивовані на чималі зміни у своєму житті, чи у житті свого народу? Бо ж, як закликав у *Думі Пралісу* д-р Ведмеденко, «Люди не змінять ні держави, ні свого суспільного життя, бо не матимуть потрібної до того духової сили. Щоби перемінити державно-суспільний лад, треба насамперед людям перемінити, переродити свою душу»⁶². І саме тому І. Макух за якийсь час констатував: «Ми приступили до будови держави без духової революції. Все, що ми робили, то було за старими зразками, з великою дозою загумінковості та шляхетчини»⁶³.

Натомість мої герої як «їжаки» і «нічні чаплі» були готові до змін, ба більше: вже саме їх існування (діяльність) промовляло про неминучі зміни. Історичний час вимагав того, про що твердив після поразки Української революції В. Мартинець:

«Україна це, друже, сплячий лев. Та що я там кажу: лев, рись і крилатий вуж ув одній особі, що спить... І уяви собі, що станеться, коли він пробудиться! [...] І ніде правди діти: так то вже є на світі, що **панування сполучене з гострими зубами і пазурями** (тут і далі позначення жирним в оригіналі. – *І. М.*) та що агресія й гострі зуби-пазурі, хай це буде в риби, птаха, чворонога, дикуна чи цивілізованого чоловіка, завсіди викликали й будуть викликати респект і при стрічі з ним рішатиме не статична мудрість, а лише більший ступінь **аґресії й гостріші “зуби й пазури”**»⁶⁴.

Що ж з того вийде у Зоосаді «ЗУНР», вже скоро побачимо.

* Цей афоризм та його історію на прикладі Африканського континенту чудово описав Андрій Содомора у книжці *Афористичні етюди* (Львів: Апріорі, 2019. С. 168).

¹ Мак'явеллі Н. *Державець*. У: Ніколло Мак'явеллі. Флорентійські хроніки; Державець; пер. з італ. А. Перепаді. Харків: Фоліо, 2013. С. 463.

² Кульчицький О. *Геопсихічний аспект в характерології української людини*. У: «Науковий збірник Українського Вільного Університету». Ювілейне видання. Т. VI. Мюнхен, 1956. С. 143.

³ Шлемкевич М. *Галичанство*. Нью-Йорк – Торонто: Життя і мислі, 1956. С. 26, 28.

⁴ Кульчицький О. *Геопсихічний аспект в характерології української людини*. С. 146.

⁵ Мотиль О. *Підсумки імперій: занепад, розпад і відродження*; автор. пер. з англ. П. Грицака. К.: Критика, 2009. С. 113.

⁶ Андерсон Б. *Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму*. Друге, переробл. вид.; пер. з англ. В. Морозова. К.: Критика, 2001. С. 137.

⁷ Мак'явеллі Н. *Державець*. С. 463.

⁸ Там-таки. С. 463-464.

⁹ Berlin I. *The Hedgehog and the Fox. An Essay on Tolstoy's View of History*. In: Isaiah Berlin. *The Proper Study of Making: An Anthology of Essays*. Ed. by Henry Hardy, Roger Hausheer. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2000. P. 436.

¹⁰ Ibidem. P. 436-437. (Переклад українською: Грицак Я. *Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)*. С. 221-222).

¹¹ Ibidem. P. 437.

¹² Грицак Я. *Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)*. С. 222.

¹³ Австро-руські спомини (1867–1877) М. Драгоманова. Частина перша. Львів: З друкарні Товариства ім. Шевченка, 1889. С. 46-47.

¹⁴ Франко І. *Між своїми. Епізод із взаємин між галичанами й українцями 1897 р.* У: Іван Франко. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 54: Літературознавчі, фольклористичні,

етнографічні та публіцистичні праці 1896–1916; Ред. тому Є. К. Нахлік. К.: Наукова думка, 2010. С. 802.

¹⁵ Нора П. *Теперішнє, нація, пам'ять*; пер. з фр. А. Рєпи. К.: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2014. С. 94.

¹⁶ Дюркгайм Е. *Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії*; пер. з фр. Г. Філіпчук, З. Борисюк. К.: Юніверс, 2002. С. 15.

¹⁷ Там-таки. С. 142.

¹⁸ Hagen M. v. *War in European Borderland. Occupations and Occupation Plans in Galicia and Ukraine, 1914–1918*. Seattle and London: Distributed by the University of Washington Press, 2007. P. 8.

¹⁹ Дюркгайм Е. *Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії*. С. 132.

²⁰ Див.: Історія визвольних змагань галицьких українців з часу Світової війни 1914–1918. З ілюстраціями на підставі споминів і документів написав д-р Кость Левицький. Третя часть. С. 576-581, 595-596, 610-611, 735, 767-770.

²¹ Макух І. *На народній службі*. С. 233.

²² Історія визвольних змагань галицьких українців з часу Світової війни 1914–1918. З ілюстраціями на підставі споминів і документів написав д-р Кость Левицький. Третя часть. С. 765-766.

²³ Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Відень: Український Соціологічний Інститут, 1922. С. 21.

²⁴ Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Зі шкiцями. Львів, 1931; Нью Йорк, 1960. Накладом видавничої кооперативи «Червона калина». С. 20-21.

²⁵ Історія визвольних змагань галицьких українців з часу Світової війни 1914–1918. З ілюстраціями на підставі споминів і документів написав д-р Кость Левицький. Третя часть. С. 773.

²⁶ Цегельський Л. *Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р.* Нью Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. С. 42.

²⁷ Ф. О. Ш. *Листопад 1918 р. «Літопис Червоної Калини»*. 1937. Ч. 11. С. 17.

²⁸ Целевич К. *Перші дні листопада 1918 року. «Літопис Червоної Калини»*. 1933. Ч. 11. С. 9.

²⁹ Чернецький А. *Спомини з мого життя*; упор., підгот. тексту О. Жерноклеєв, В. Великочий. К.: Основні цінності, 2001. С. 52.

³⁰ Павлишин О. *Євген Петрушевич (1863-1940)*. Ілюстрований біографічний нарис. Львів: Манускрипт-Львів, 2013. С. 137.

³¹ Макух І. *На народній службі*. С. 233.

³² Левицький К. *Великий Зрив (До історії української державности від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів)*. С. 125.

³³ Трильовський К. *Мої перші дні у З.У.Н.Р. «Літопис Червоної Калини»*. 1936. Ч. 11. С. 18.

³⁴ Цегельський Л. *Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р.* С. 32.

³⁵ Паліїв Дм. *Листопадова Революція (З моїх споминів)*. У: Українська Галицька Армія у 40-річчя її участі у Визвольних змаганнях в 1918–1919 рр. Матеріяли до історії. Том III. Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк. Вінніпег, 1966. С. 22.

³⁶ Цегельський Л. *Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р.* С. 130.

³⁷ Кузьма О. *Листопадові дні 1918 р. Зі шкiцями*. С. 33.

³⁸ Канетті Е. *Маса і влада*; пер. з нім. О. Логвиненко. К.: ВД «Альтернативи», 2001. С. 77.

³⁹ Там-таки. С. 89.

⁴⁰ Там-таки. С. 90-91.

⁴¹ Див.: Сміт Е. Д. *Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка*; пер. з англ. П. Тарашук. К.: Темпора, 2010. С. 107, 207.

⁴² Гессен Д. О., Еріксен Т. Г. *Біг на місці: парадокси конкуренції*. С. 165-166.

⁴³ Мак'явеллі Н. *Державець*. С. 431.

⁴⁴ Там-таки. С. 432.

⁴⁵ Кузьма О. *Листопадові дні 1918 р. Зі шкiцями*. С. 46, 47.

⁴⁶ Там-таки. С. 51.

⁴⁷ Там-таки.

⁴⁸ Цит. за: Думін О. *Полк. Дм. Вітовський у спогадах (Кілька заміток і побажань)*. С. 6.

⁴⁹ Мак'явеллі Н. *Державець*. С. 433.

⁵⁰ Ци. за: Думін О. *Полк. Дм. Вітовський у спогадах (Кілька заміток і побажань)*. С. 6.

⁵¹ Кузьма О. *Листопадові дні 1918 р. Зі шкiцями*. С. 105.

⁵² Паліїв Д. *Генерал Мирон Тарнавський (Спроба характеристики)*. «Літопис Червоної Калини». 1938. Ч. 9. С. 2.

- ⁵³ Мельник А. *Київ – Мотовилівка – Карабчіїв, де наші серця сповнялись гордощів та радощів*. У: Євген Коновалець та його доба. С. 166.
- ⁵⁴ Див.: Коновалець Е. *Причинки до історії Української революції*. Прага: Накладом Проводу Українських Націоналістів, 1938. С. 5, 8.
- ⁵⁵ Розмова з Полковником Андрієм Мельником, Керманичем Українського Націоналістичного Руху. [Б. м.], 1950. С. 9.
- ⁵⁶ Рош А. *Перша стаття. Зміни та криза чоловічої ідентичності*. С. 31.
- ⁵⁷ Мендус С. *Політика та мораль*; пер. О. Дзондза. К.: Темпора, 2010. С. 18.
- ⁵⁸ Дідро Д. *Парадок про актора*; пер. з фр. К.: Мистецтво, 1966. С. 31.
- ⁵⁹ Там-таки. С. 90.
- ⁶⁰ Юнг К. Г. *Архетипи і колективне несвідоме*. С. 329, прим. 1.
- ⁶¹ Див.: Вертиголов та інші політичні тварини. Антологія німецької літератури 90-х років ХХ ст.; пер. з нім. / упор. Неля Ваховська та Денні Клаппер. К.: Грані-Т, 2011. С. 7.
- ⁶² *Дума Пралісу*. Написав Осип Турянський. С. 63.
- ⁶³ Макух І. *На народній службі*. С. 237.
- ⁶⁴ Мартинець В. *За зуби й пазурі нації*. Друковано фейлетонами на сторінках «Українського Слова» в Парижі в р.р. 1936–1937. Видання справлене й доповнене автором. Париж: Видання «Українського Слова», 1937. С. 5, 8-9.